

ISTORICI CLUJENI, MEMBRI AI ACADEMIEI ROMÂNE. CERCETĂTORI ȘI UNIVERSITARI ÎN EPOCA INTERBELICĂ *

Stelian Mândruț

Institutul de Istorie „George Barițiu” din Cluj-Napoca

Dilema căii evolutive a României, reîntregită la 1918 și manifestată gradat sub forma inițialei confruntări dintre tradiție și inovație, a afectat serios dinamica istoriografiei române interbelice, marcată în plan conceptual-metodologic de impactul faptului social-economic și politic, săvârșit plebiscitar și unanim recunoscut în areal internațional.

Ambianța scrisului istoric autohton din debutul deceniului trei, cu un determinant rol formativ și informativ în revigorarea marcată de contactul păstrat cu diferite școli istorice străine, înregistra, deopotrivă, atât criza clasică survenită, cât mai ales noi elanuri creatoare prin tocmai fâțișă desolidarizare de amprenta istoriei evenimentiale, prin tentative de conlucrare interdisciplinară într-un răgaz de transformare și refacere, ce implica automat vizibila înlocuire a reprezentanților generației tradiționale. Chiar dacă inerent se mai profesau idei pozitivistice de factură germană, în spirit critic, laolaltă cu evidente prelungiri romantice însoțind setul de militantism istoric, menit să legitimizeze prezentul prin apelul la trecut. Antinomic judecând situația, scrisul istoric românesc încerca timid să-și integreze și compatibilizeze virtuțile discursive-interpretative în/cu marile curente europene, inițial prin contribuții singulare, ale unor personalități marcante (N. Iorga), iar mai apoi, prin eforturi colective, odată cu instituționalizarea învățământului și cercetării istorice, prin alte organisme create ori reorganizate, universități, Academia Română, periodice de specialitate etc.

Comprehensiunea manifestată generos față de conștiința civică și de coexistența internațională în contextul specific existenței României, a făcut ca o mai veche dilemă cu privire la condiția istoricului în sine și la deplina ori îngrădita sa libertate, în raport cu istoria, să se manifeste într-un spectru de nuanțe și tensiuni caracteristic epocii. Mai ales că trecutul abordat ca o disciplină științifică în spiritul școlii critice, cu recunoscuta dependență a specialistului de factorul prezent,

---

* Versiune extinsă a intervenției rostite la sesiunea de comunicări „Din relațiile Academiei Române cu Transilvania”, organizată de Institutul de Istorie „G. Barițiu” cu prilejul „Zilelor Academice Clujene”, 29 iunie 2006.

suporta acum remedierea dorită printr-un mai riguros exercițiu de metodă și o mai strictă observare analitică, tocmai în strădania de a dobândi necesare poziții eclectice, cu deschideri spre chestiuni social-economice ori de istoria civilizației și culturii. Intervalul sus citat se vădea oportun în evoluția gândirii istorice românești, în efortul de autodefinire între direcția cosmopolită și națională, stimulat, pe deoparte, de relevanța validării în perimetrul strict profesional, în antiteză cu caducitatea primăriei obsesii a primatului datului politic, și în consonanță, pe de altă parte, cu acceptarea/adaptarea valorilor teoretice și practice în palier istoriografic internațional.

În această conjunctură generală, în care istoriografia autohtonă înregistra și utiliza efectul realității politice și noile împrejurări ale dezvoltării interne și externe, activitatea științifică/istorică organizată după normele impuse de sentimentul datoriei proprii și a celei față de neam determinase ca fondarea Universității la Cluj, în 1919, să aibă un profund ecou în polarizarea forțelor spirituale locale, și nu numai, constituind un moment de cotitură pentru scrisul istoric respectiv, prin definitivarea șansei cercetării de specialitate și promovarea investigării de profil, în consonanță cu cristalizarea altor direcții de analiză. Evantaiul tematic propus în extindere pe firești segmente cronologice (antichitate, mileniul bizantin, ev mediu, sud-estul european, slavistica, istoria continentală, interferențe diverse etc.) se încadra ideatic înseși tentației meditate cu privire la reconstituirea trecutului civilizației românești, cu normala stabilire și încadrare a locului și rolului Transilvaniei în viața istorică autohtonă. Fenomenul de structurare instituțională și de evoluție a studiului prin crearea de noi domenii, îndeosebi pentru trecutul medieval și modern românesc transilvan, în care rostul istoriografiei era primordial reclamat de promovarea cunoașterii istorice, a suportat benefic șocul globalei organizări la nivel de Universitate, Facultate de Litere și Filosofie (cu disciplinele de resort: Filologie clasică latină, Vasile Bogrea; bizantinologie, Nicolae Bănescu; istorie universală, Ioan Ursu, Constantin Marinescu; istorie sud-est europeană, Silviu Dragomir; istorie veche a Românilor, Alexandru Lapedatu; istorie nouă a românilor și a Transilvaniei, Ioan Lupaș), și institutele de profil (național, clasic, general/universal), ctitorite în anii 1920-1921.

Astfel, Facultatea menționată își propunea să valideze într-o dublă preocupare, didactică și științifică, analiza coerentă și concertată a ideii de refacere a trecutului transilvan, în strânsă dependență față de cel general autohton și în deplină conexiune cu influențele străine. Dezideratul formulat în legătură cu tratarea organică a istoriei politice, sociale și economice românești transilvane în cadrul Institutului de Istorie Națională - idee afirmată public de către I. Lupaș în lecția sa inaugurală rostită la 11 noiembrie 1919, prin colaborarea a trei catedre (veche, nouă, a Transilvaniei) -, viza tocmai înfăptuirea tezei comunității scrisului istoric, viabilă numai prin progresul cercetării sistematice a trecutului zonei istorico-geografice și încurajarea demersurilor legate de raportarea intrinsecă la sensibilitatea istoriografiei contemporane. Munca în echipă și spiritul dezvoltat ca

atare au răzbătut vizibil și din fondarea altor institute/seminarii menite să contribuie la elaborarea instrumentarului necesar abordării istoriei transilvane în virtutea unui set de priorități: biblioteci de specialitate, bibliografii de istorie locală/națională, publicații proprii, stimularea cercetării istorice prin „curricula” tezei de licență și a lucrării de doctorat ori a formării mănunchiului de specialiști etc. Spiritul deplin interdisciplinar ținut se ralia acum îndeosebi oportunității dialogului între filologie și istorie, însușit din practica pozitivistă a școlii germane, statuând necesitatea raportării comparate la complexe procese istorice învecinate sau general europene, precum în cazul Institutului de Studii Clasice și de Istorie Universală (1921).

Cel dintâi amintit, proiectat și organizat sub auspiciile lui Vasile Pârvan și V. Bogrea (1920), reunea anumite catedre și discipline de specialitate (limbi clasice, istorie antică, arheologie, epigrafie și antichități), cu scopul de a cultiva și promova studiile privind trecutul culturii și civilizației clasice greco-latine sub un dublu aspect, spiritual și material. Activitatea propriu-zisă, augmentată ulterior prin intermediul revistei de specialitate („Anuarul Institutului de Studii Clasice”, din 1932) se referea la răspândirea cunoștințelor despre antichitate și preistorie, la abordarea limbilor clasice, a istoriei antice și arheologiei, atât pentru a aprofunda valorile supreme din trecut, cât și pentru a afirma propria opinie științifică vizând originea daco-romană a poporului roman, în contactele intense cu străinătatea.

Celălalt însemnat institut pomenit, existent valoric sub diriguirea lui I. Ursu, S. Dragomir, C. Marinescu, se întemeia pe inspirația germană a îmbinării exercițiului didactic și de cercetare, în relația oferită gradat de realitatea alcătuită din triada: curs/seminar/institut. Acum se împlinea eficient în practică opinia afirmată odinioară de către N. Iorga cu privire la studierea istoriei naționale numai din unghiul de percepție al celei generale, în paralel cu tratarea relației istoriografiei autohtone cu similara occidentală. Astfel că, în spațiu și timp, fenomenul de autonomizare și instituționalizare a predării și cercetării istoriei universale (medievale/moderne) a dobândit o diversitate de orientări și tendințe, generate de cazuistica cruciadei târzii, de rolul misiunilor catolice în Țările Române, personalitatea lui Skandenberg, rivalitatea polono-austriacă, raporturile dintre Anglia și Moldova, trecutul Bizanțului ori al sud-estului continental etc.

Nevoia explicită de modificare, resimțită deopotrivă în plan restrâns zonal, cât și extins național, angrenând oportun reacția scrisului istoric românesc transilvan în care o serie de specialiști au ajuns să dețină poziții importante pe eșichier conceptual-metodologic și organizatoric, a condus la continua profesionalizare a breslei, instituțional încheată și determinată de un alt/nou orizont de idei, amplificat teoretic și informațional în dorința de a integra, compatibiliza și renova expresia discursului propriu, în proiecție internă și externă.

Exemplul oferit de „localismul creator” inițiat la Cluj în epoca interbelică de câteva personalități reprezentative ale istoriografiei române transilvane, și nu numai, în baza unui asumat sentiment profesional și militant, tinde să acrediteze

opinia conform căreia mulți dintre istoricii influenți acum au ocupat un loc deosebit în cristalizarea unei/unor școli ori direcții de studiu în investigarea trecutului, tocmai datorită faptului că istoria incumba și datul de organizare propriu-zisă, dincolo de atribuții, calități ori alte determinări proprii intervalului respectiv.

Între cei situați aleatoriu într-o dublă ipostază, de organizatori și coordonatori ai evoluției învățământului istoric statuat la Universitatea din Cluj prin catedre, seminarii și institute de profil adecvat, figurează nume de vază ale educației superioare și scrisului istoric profund angajat tematic, care își continuă, într-un fel sau altul, opera didactică începută în perioada anterioară anului 1919. Cu toții dobândesc treptat alte experiențe în plan conceptual-metodologic, odată cu încercarea de a integra istoria locală în cea națională, dar și prin tematica major diversificată, cu directă referire la conceptualizarea și contextualizarea contribuției autohtone la extinderea liniilor evolutive ale unui comun trecut european.

Într-o rezumată schiță de cuprindere prosopografică, putem afirma că hazardul dictase ca majoritatea lor să fie transilvani la obârșie (S. Dragomir, Al. Lapedatu, I. Lupaș, I. Ursu), în raport cu prezența unui moldovean (V. Bogrea), marcat de greutatea istoriei medievale specifice ariei geografice rurale, dar și a unui regătean (N. Bănescu), originar din Călărași, zonă predestinată în perimetrul Dunării de Jos prin tocmai frământata sa istorie din epoca bizantină.

Traiectul studiilor de profil se configurează aparte, denotând faptul că o bună parte din cei în cauză și-au început și desăvârșit pregătirea superioară și de doctorat la Universitățile din București (I. Ursu, Al. Lapedatu, N. Bănescu, C. Marinescu), Iași (V. Bogrea), Cernăuți (S. Dragomir) ori din străinătate (I. Lupaș, Ungaria și Germania; I. Ursu, V. Bogrea și N. Bănescu, Germania; S. Dragomir, Austria; C. Marinescu, Franța).

Pecetea triadei „școlii critice” din capitala României la începutul secolului XX (Dimitrie Onciul, Ioan Bogdan, Nicolae Iorga) a fost evidentă prin rigoarea metodică, erudiția și însuflețirea patriotică în discipline precum istorie/geografie/drept, fără a se tăgădui influența benefică a maestrului N. Iorga în oblăduirea evoluției a doi siguri învățăcei, precum N. Bănescu și C. Marinescu. Al. Lapedatu se vădise serios afectat de înrâurirea tezelor pozitivistice tocmai în sensul cultului dovedit față de document și al exersatei acribii filologice de text, în tentativa de reconstituire efectuată atât în timpul studiilor universitare, cât mai ales al experienței bibliotecărești și de funcționare în cadrul organismului menit să instituționalizeze preocuparea față de monumentele istorice autohtone. S. Dragomir urmase un traseu oarecum diferit din motive strict obiective, redirecționat apoi, prin specializarea făcută la Universitatea din Viena și prin investigațiile arhivistice din lumea slavă, spre aprofundarea trecutului zonei balcanice și a conexiunilor Țărilor Române cu statele vecine în evul mediu și perioada modernă. Universitatea din Iași a favorizat dezvoltarea filologului clasic V. Bogrea, sprijinit aici de personalitatea unui Alexandru Philippide, și a potențat benefic cursul ascendent meritocratic al medievistului I. Ursu, profilat pe cercetarea istoriei moderne universale (1909/1910) la revenirea din stagiul de perfecționare efectuat în

Occident. Contactul direct cu orizontul științific maghiar, austriac, german, francez și aclimatizarea cu anumite modalități de abordare ale istoriografiilor respective, îndeosebi în cazul saxon dominat până la primul război mondial de disputa conceptual-metodologică între adepții lui Karl Lamprecht și Leopold Ranke, fuseseră oportun exploatate în situația lui I. Lupaș, prin interpretarea de nuanță teologică (doctorat în 1904 la Universitatea din Budapesta), a filologului clasic V. Bogrea, desăvârșit, prin multiple acumulări interdisciplinare adiacente pregătirii sale tradiționale, sub îndrumarea savantului elenist Ulrich von Wilamowitz-Moellendorff la Universitatea din Berlin, sau a lui I. Ursu, istoric al lumii universale medii și moderne, cu teza finală susținută tot în capitala Germaniei vremii (1907), a bizantinologului N. Bănescu, frecventând cursurile și seminariile profesorului August Heisenberg la Universitatea din München și obținând laurii profesionali printr-o strălucită disertație (1914) și, nu în cele din urmă, a lui C. Marinescu, sprijinit de același mentor N. Iorga în validarea sa profesională din capitala Franței și în depistările arhivistice din Spania, care au preliminar și înlesnit numirea sa la Catedra de istorie universală a Facultății de Litere și Filosofie din București (1923).

Implicarea unora în dialogul purtat între politică și istorie în măsură a răspunde la întrebarea retorică privind contribuția istoricilor la făurirea „trecutului prezent”, prin obolul lor sentimental ori participativ la anumite evenimente semnificative în planul realizării unității naționale: confruntarea cu realitatea primului război mondial și cu răzgul Conferințelor de Pace de la Paris, a fost evidentă în mai multe concrete situații. C. Marinescu luptase pe front și căzuse prizonier, I. Ursu, V. Bogrea și Al. Lapedatu militau consecvent pentru cauza întregirii generale românești în palier literar - publicistic și diplomatic, prin articole, cronici, note de interes cultural și pamflete în coloanele unor periodice, „Revista Neamului” (1915/1916), „Neamul Românesc” (1917) ori prin misiuni asumate la Paris, conferințe reunite în volume (1919) și atribuții de expert (1918/1920), odată cu experiența documentară obținută prin realizarea studiilor de rigoare. I. Lupaș și S. Dragomir au participat la momentul reprezentativ de la Alba Iulia, unul în calitate de gazetar și secretar al Adunării Naționale, iar celălalt ca membru în Marele Sfat Național și, ulterior, în funcția de răspundere deținută la Resortul Cultelor și Instrucțiunii Publice din Consiliul Dirigent.

Înregimentarea multora în mișcarea politică cu elan distinct după anul 1919, atunci când incongruența manifestată acut între diferențiate sisteme economice-sociale-instituționale și ritmul aparte de dezvoltare istorică estompase oarecum convingerea solidarității și oportuna evoluție în plan cultural-științific, se datorase spectrului de contradicții existente în bătălia pentru acapararea voinței politice. Un V. Bogrea, de exemplu, riposta acum energic prin fondarea unui ziar, sugestiv denumit „Conștiința Românească” (1923), la reiterata chestionare a problemei „scrierii istoriei, fără a face istorie”! Răspunsul unor lucide minți istoriografice militante (Al. Lapedatu, I. Lupaș, S. Dragomir) la „porunca vremii” rămăsese fie condamnat sau eronat apreciat, admirat ori hulit în funcție de calitatea de

„merituoși-răsplătiți” pentru rolul de „soldați ai cauzei naționale” (deputați, senatori, miniștri în mai multe legislaturi și guverne), fie în accepția dictată de conjunctură, cu un loc minor atribuit în disputa politică dintre partidele epocii interbelice (N. Bănescu, deputat și senator al Universității; I. Ursu, deputat).

Cu toții au reprezentat însă catedre și discipline de prestigiu în cadrul Facultății de Litere și Filosofie a Universității din Cluj, odată cu înființarea ei (1919), fie în menirea direct asumată de profesori titulari (N. Bănescu, Al. Lapedatu, I. Lupaș, I. Ursu) ori de agregați (V. Bogrea și S. Dragomir, 1919/1920-1922/1923; C. Marinescu, 1924/1925-1928/1929), de conducători de seminarii/institute (Al. Lapedatu și I. Lupaș, 1920/1921; I. Ursu, 1921/1922; N. Bănescu și S. Dragomir, 1923/1924; C. Marinescu, 1928/1929); fără să se neglijeze aportul lor intrinsec la conducerea administrativă a Universității și Facultății: N. Bănescu, decan, 1920/1921 și rector, 1923/1924; Al. Lapedatu, 1921/1922, I. Ursu, 1922/1923, S. Dragomir, 1925/1926, decani. Prin totalitatea activităților desfășurate la nivel organizatoric național (Al. Lapedatu, director general al Arhivelor Statului, 1923) și îndeosebi local (popularizarea științei trecutului, I. Ursu, la „Universitatea Populară”, I. Lupaș, la „Astra” și „Extensia Universitară”; S. Dragomir, directorat de revistă, 1934), ei au încercat și izbutit să realizeze o unitate organică între universitate, muzee, institute și alte organisme de profil adecvat, validând gradat în practică tocmai ideea modernă a integrării învățământului cu cercetarea științifică și strădaniile culturale. Nu se poate neglija acum nici aspectul însemnat al extinderii dialogului profesional cu străinătatea, fie prin contribuții apărute în periodice de specialitate (N. Bănescu, C. Marinescu), prin schimbul reciproc de publicații istorice, prin participarea la diverse congrese internaționale de profil (N. Bănescu, S. Dragomir, I. Lupaș, C. Marinescu), fie prin suita de conferințe rostite la universități și institute academice continentale, abordate deseori în calitatea de membru de onoare ori „doctor honoris causa” al unor asociații/societăți diverse (N. Bănescu, S. Dragomir, I. Lupaș, C. Marinescu).

Suprema recunoaștere internă a meritelor de profil a survenit însă din partea Academiei Române, fie înainte de anul 1919, când mulți dintre cei abordați au fost desemnați membri titulari sau corespondenți (Al. Lapedatu, 1910/1918; I. Ursu, 1910; I. Lupaș, 1914; S. Dragomir, 1916), fie după numirea lor la Universitatea din Cluj (N. Bănescu și V. Bogrea, 1920; Al. Lapedatu, 1923; C. Marinescu, 1928; S. Dragomir, 1929); fără să se omită contribuția unora în plan administrativ-organizatoric: I. Lupaș, președinte al Secției istorice (1932/1935), Al. Lapedatu, vicepreședinte (1934/1935, 1938/1939), președinte (1935/1937), secretar general al Academiei Române (1939), N. Bănescu, vicepreședinte (1939). Datoria incumbată de „transilvani” și de istorici militanți a fost astfel recunoscută atât prin alegerea lor în forul științific suprem, prin discursurile de recepție și răspunsurile aferente, cât mai ales prin activitatea depusă la nivel central și local, prin conferințe, studii, volume etc.

Din unghiul de investigare a ascensiunii lor meritocratice, figurile ilustrative ale științei istorice autohtone interbelice la Universitatea din Cluj se insinuează a fi

mult mai degajate și avantajate într-un dublu raport, deopotrivă de semnificativ, academic și universitar (profesori, conducători de institute de cercetare, membri ai Academiei Române, istorici de vocație), dar și politic (deputați, senatori, miniștri), cu prioritate acordată celei dintâi linii menționate pe durata deceniilor trei și patru, îndeosebi în cadrul Facultății de Litere și Filosofie, mai precis al Catedrelor de filologie clasică și istorie (veche, modernă, contemporană a românilor și a Transilvaniei), bizantinologie, istorie sud-est europeană și generală/universală.

Considerat un savant „polihistor”, deși nu așternuse pe hârtie tot ceea ce rostise, V. Bogrea a izbutit ca prin suita de cursuri, seminarii, conferințe și comunicări publice, elaborate după modelul german care îmbina metoda și tehnica în aprofundarea informației și a eticii științifice aferente, să îndrume auditoriul în înțelegerea textelor clasice și să inducă gradat cunoștințe despre cultura/civilizația greacă/latină, figuri reprezentative de scriitori antici, chipuri de umaniști redată în variate discursuri și diferite interpretări.

Predând inițial cursul de bizantinologie la Catedra de filologie străină și apoi de istoria Bizanțului la cea de istorie, N. Bănescu a încercat și reușit, până la strămutarea sa definitivă la București (decembrie 1938), să releve anumite noțiuni introductive de limbă/literatură/gramatică greacă/neo-greacă, bazate pe pasaje bizantine traduse și pe explicațiile de rigoare, urmate de istoriografie și cronografie, toate menite a sugera căile evolutive ale trecutului Imperiului Bizantin până la căderea Constantinopolului sub dominația otomană.

Invitat ca profesor titular de istorie universală la Cluj, I. Ursu a considerat activitatea didactică ca un important element în strădania publică de a canaliza eforturile de întărire a coeziunii naționale tocmai prin voit făptuita operă de educare patriotică a sentimentului față de valorile specifice propriei nații. Dascălul a utilizat modelul lecției de deschidere/inaugurale, preluat din arealul saxon, drept un benefic prilej ca pe lângă enunțarea unui nou program de cercetare și redefinire a concepției metodologice profesate odinioară la Iași, să emită un set de opinii generale despre finalitatea istoriei, în cadrul prelegerii sugestiv numite *Conștiința națională* (7 mai 1919). Cursurile și seminariile elaborate au vizat în deopotrivă măsură subiecte legate de factorii preliminari ai societății evului mediu și modern, de științele auxiliare (cronologie, diplomatică, paleografie latină), ca și de originea războiului prim mondial, într-un evident mesaj de actualizare a învățămintelor desprinse din trecutul mai îndepărtat sau apropiat cronologic.

Strădania sa de încetățenire a studiului istoriei generale/universale de până la transferarea la București (1923) a fost preluată și augmentată de urmașul său direct la catedră și conducerea institutului, C. Marinescu (1925), care a reușit să contureze treptat profilul și să precizeze direcții concrete de investigare științifică. În spiritul profesat de maestrul N. Iorga, al cărui nedisimulat învățăcel se considera îndeosebi cu privire la cercetarea trecutului mentalităților europene, conferențiarul proceda în lecția sa de deschidere *Școala istorică raționalistă. Concepție și metodă* (14 februarie 1925), la elogierea secolului lui Voltaire, făcând apel la explicita

incursiune în istoriografia raționalistă a veacului XVIII, pentru a familiariza auditoriul cu problematica istoriei universale și cu ideea dominantă a progresului general. Oratorul aprecia rostul epocilor istoriografice în lărgirea orizontului istoric, ba chiar îndemna deschis la inițierea unor încercări de reconstituire, cu menirea de a demonstra tocmai diversitatea opțiunilor exprimate în legătură cu trecutul, atât de către factorii individuali-colectivi, cât și de cei politico-social-economici. Cercetător și pedagog în accepția manifestată peremptoriu, C. Marinescu încerca să creioneze un adecvat cadru de formare a specialiștilor, să cizeleze profiluri științifice și să orienteze sensibilități profesionale, în temeiul unei metode de lucru necesitând rigoare, disciplină și etică profesională. Expunerile ținute sub formă de cursuri și seminarii au accentuat importanța factorului politic, fără să minimalizeze rolul datului economico-social-cultural în referirile documentate la epocile de trecere (antică/medievală/modernă/contemporană), la cruciade, Renașterea și Reforma, marile descoperiri geografice, la științele auxiliare (cronologie, diplomatică, paleografie latină), acceptate ca minime elemente componente ale instrumentarului de lucru științific. Chiar dacă a asigurat interimatul catedrei și direcțiunii institutului de profil între anii 1923-1925, abordând teme precum „Epoca cruciadelor”, „Introducere în metodica istoriei evului mediu”, „Istoria evului nou”, S. Dragomir realiza acum un temerar plan în legătură cu statuarea predării și cercetării elementelor teoretice și practice vizând analiza trecutului vecinilor Țărilor Române din evul mediu până în contemporaneitate.

Titularul de cursuri și lecții seminariale încerca și reușea ca, în baza propriilor experiențe de cercetare efectuate în țară și străinătate, să canalizeze efortul de interogare critică a trecutului sud-est european în certe limite spațiale și temporale, incluzând subiecte referitoare la *Provinciile dunărene în evul mediu și formarea poporului român*, *Relațiile românilor cu popoarele din provinciile danubiene în secolele VII-XII*, *Istoria românismului balcanic în evul mediu*, *Chestiunea originii românilor în lucrări de istorie sud-est europeană*, *Capitole din viața statală a Serbiei până la 1459*, *Istoria Banatului* sau la *Paleografia și diplomatica slavo-română*, *Limba slavă în cancelariile române*, *Limba medio-bulgară din documentele române*, *Documente slave din epoca lui Ștefan cel Mare*; în fapt, direcții de studiu exersate acum ca preliminarii ale lucrărilor proprii în curs de elaborare. S. Dragomir se înfățișa ca una din personalitățile triadei compuse împreună cu Al. Lapedatu și I. Lupaș, cu menirea de a constitui utili factori de îndemn și modelare a imprimării unui nou curs în hermeneutizarea trecutului național.

În cazul profesorilor Al. Lapedatu și I. Lupaș, citați în calitate de titulari ai disciplinelor de istorie veche și modernă a românilor și a Transilvaniei la Universitatea clujeană interbelică, lecția de deschidere/prelegerea inaugurală atrăgea după sine - dincolo de caracterul ei festiv și programatic, dovedit de înseși datul conceptual-metodologic inculcat despre felul de a scrie istoria - un benefic

prilej de re- și introspecție în faza de stabilizare a cercetării și predării științei muzei Clio, prin dezbateri și dubitații interogative privitoare la trecut, prezent și viitor.

Astfel, Al. Lapedatu propunea un proiect menit să studieze legăturile dintre Țările Române, precum și originalitatea culturii vechi autohtone. Într-o concisă și solemnă expunere, pătrunsă de simbolistica demnității naționale și de încrederea față de roșul noii generații, sugestiv referitoare tocmai la *Noile împrejurări de dezvoltare a istoriografiei naționale* (6 noiembrie 1919), se insista preliminar asupra însemnătății momentului făptuirii unității depline și a răspunderii încumbate, îndeosebi în raport cu schimbările esențiale survenite în plan general. Autorul stabilea acum cu minuțiozitate prioritățile de investigare ale istoriei sociale și politice, odată cu analiza instituțiilor, a trecutului cultural și cu necesitatea culegerii și publicării de izvoare, drept vitală sursă a perfecționării instrumentarului de lucru, a metodelor de cercetare și a fundamentării reconstituirii istorice pe documentate informații. Ideea a fost reluată atât în cuvântarea festivă, *Petru Maior în cadrul vieții naționale și culturale a epocii sale* (15 februarie 1921), cât mai ales în discursul de recepție, *Istoriografia română ardeleană în legătură cu desfășurarea vieții politice a neamului românesc de peste Carpați* (2 iunie 1923), dublu motivat, prin propria-i trudă întreprinsă la inventarierea și catalogarea fondurilor de la Biblioteca Academiei Române și prin faptul că propusa refacere a trecutului pe baze inedite conferea deplină legitimitate prezentului. Drept consecință, cursurile și seminariile se centrau cu precădere pe străbaterea cronologică a trecutului politic autohton (de la epoca preistorică până la Mihai Viteazul), cu accent pe veacurile XV-XVII, pe ilustrarea aspectului social-economic, dar și instituțional ori al istoriografiei vechi românești, în coroborare cu discutarea paletelor de izvoare indigene și străine.

În tentativa de organizare a învățământului superior istoric și a cercetării instituționalizate a propriului trecut, I. Lupaș ocupă un loc major, în virtutea mai multor factori: a) prestanța științifică a celui care prin activitatea de profil și recunoașterile academice își formase deja un stil aparte de investigare, bazat pe o riguroasă și limpede documentare în arhive și biblioteci; b) autoritatea istoricului specializat în străinătate, pentru care istoria și istoriografia transilvană se defineau ca un produs complex, rezultat din cuprinderea unor literaturi distinct interferate pentru o aproximativ identică suprafață temporală; c) militantul pentru cauza națională, ce sublinia mereu indiscutabila valoare educativă a cunoașterii trecutului autohton. În conferințele sale inaugurale, *Factorii istorici ai vieții naționale românești* (11 noiembrie 1919), *Individualitatea istorică a Transilvaniei* (21 noiembrie 1920), *Sensul și scopul istoriei* (1 noiembrie 1923), profesorul titular al cursului de istorie modernă a Românilor și de istorie a Transilvaniei dovedea un preliminar interes pentru teoria științei istorice și pentru consonanța investigare a trecutului zonei geografice în cadrul celei general autohtone. După ce acceptase două metode critice, dar și complementare de studiu istoric, explicativă și

reconstructivă, semnatarul îndemna conceptual-metodologic ca analiza săvârșită să depășească faza bazată pe fragmentar și detaliu analitic, în favoarea sintezei integratoare. Același stabilea și utiliza acum criteriul organico-național ca punct de referință și teme cronologic în periodizarea stabilită în funcție de interconexiunea unor relevanți factori (geografic, etnografic, religios, lingvistic, juridic, rațional, tradițional etc.) în surprinderea caracteristicilor esențiale ale evoluției istoriei locale și naționale. Din acest unghi programatic și interpretativ, cursurile/prelegerile/seminariile/exercițiile practice se refereau la filosofia, metodică și periodizarea istoriei, epocile principale ale istoriei românilor, evoluția Transilvaniei în secolele XVI-XVIII, istoriografia veche ardeleană/românească, trecutul instituțiilor voievodale din Transilvania, dezvoltarea constituțională a românilor în secolele XVIII și XIX, momentul Șaguna și domnia regelui Carol I, în cadrul istoriei contemporane autohtone etc.

În fluxul menționat de înnoire generală resimțit prin reorganizarea și instituționalizarea învățământului istoric și a istoriografiei române transilvane la începutul anilor '20, caracterizat prin noi organisme și publicații de profil, activitatea cadrelor didactice a fost întărită profesional de truda cercetătorilor specialiști, care prin temele analizate în continuare pe vechile făgașuri investigate altădată ori pe altele mai recente și convergente spre extinderea orizontului tematic și informativ în teritorii interferente, au contribuit substanțial la îmbogățirea și diversificarea literaturii despre trecut. Setul de monografii, sinteze, lucrări speciale despre istoria transilvană racordată la cea general autohtonă, a îngăduit un gradat contact cu opera referențială în areal comparat, iar șirul de contributori din generația mai veche sau mai recentă s-a dovedit un binevenit factor de succesiune și conexiune în încercarea de interpretare a trecutului românesc și european.

Veridic „prinț al erudiției”, dotat cu o specială distincție evidentă în cursuri, comunicări și conferințe publice, în articole și note de interes cultural, în însemnări, reflexii, maxime și jocuri de cuvinte, în epigrame, poezii, traduceri din lirica antică, în panegirice, corespondență, pagini de jurnal și însemnări intime, filologul clasic V. Bogrea își edifica o operă specifică datorată tocmai multiplelor domenii abordate și imensului material informativ consultat și interpretat cu acribie, minuțiozitate, pasiune critică și emoțională față de relevanța de ordin național-cultural a disciplinei cultivate. Autorul și oratorul se făcuse remarcant în intervalul minim petrecut la Cluj, drept un exigent adept al studiului interdisciplinar, situat mereu la intersecția dintre istorie și filologie în majoritatea „articolelor sale mărunte”, apărute în revuistica științifică a vremii sub titluri semnificative. Ele tindeau să dezlege enigme lingvistice și gramaticale ale istoriei vechi românești și străine, cu docte contribuții de semantică, toponimie, etimologie, onomastică, antroponimie, etnologie - dublate de incontestabila vocație a autorului pe tărâmul filologiei clasice și lingvisticii comparate -, văzute mai totdeauna din propriul unghi interpretativ al trecutului limbii române. V. Bogrea nu a mai avut răgazul fizic necesar a împlini vocația sintezei, fiind probabil marcat de sublinierea

„amănuntului” în sondările sale voit explicative, risipite generos în extrase consistente și riguroase din punct de vedere documentar-hermeneutic, care denotau o totală respirație universală prin contribuțiile la descifrarea istoriei culturii autohtone și străine.

Bunul său prieten și camarad la Universitatea clujeană, bizantinologul și medievistul N. Bănescu, în deopotrivă măsură un spirit critic și un informat istoric literar, trata o vastă tematică exersată documentar și interpretativ cu privire la mai multe direcții de cercetare: a) istoria politică și dezvoltarea administrativă a provinciei bizantine de pe cursul Dunării de Jos în veacurile X-XII (vezi discursul de recepție la Academia Română, 25 mai 1938); b) ediții de texte critice din izvoare literare grecești; c) literatura de popularizare a trecutului lumii bizantine (viața de familie, gloria și tragedia împăraților, elogiul înțelepciunii și culturii); d) trecutul Ciprului, vechi legături româno-bulgare (originea celui de-al doilea țarat), relații între Bizanț și Țările Române, istoria ecleziastică și socială a secolelor XIII-XIV, până la trecutul modernității autohtone (protestul social la Tudor Vladimirescu, Academia grecească din București și școala lui Gheorghe Lazăr, corespondența revoluționarilor munteni la 1848); e) recenzii și note bibliografice pentru importante reviste de specialitate din străinătate.

Incipiente referiri cu privire la fazele preliminare ale istoriei generale/universale și la raporturile cu trecutul românilor își află un specialist competent în istoricul militant I. Ursu, care intenționa să ofere ample viziuni interpretative pentru majoritatea segmentelor cronologice tratate între epoca antică și perioada contemporană. Manifestând repere sigure în studierea unor teme de istorie instituțională și social-economico-politică pentru Țările Române în evul mediu, fundamentate pe bogata documentare internă și externă (statul moldav între jumătatea veacului XVI și a doua domnie a lui Petru Rareș, 1923, personalitatea lui Ștefan cel Mare, 1925, stări și categorii sociale, dar și politica externă autohtonă în secolele XV-XVII), titularul disciplinei insistă, totodată, și asupra cursului evolutiv al unor state continentale (Franța), ca și pe evenimentialul comensurat sub raport diplomatico-politic până în 1918.

Extensia cuvenită în repere conceptual-metodologice pentru analizarea istoriei universale, desfășurată la catedra de profil și la seminarul/institutul aferent, dobânda superioare consistențe valorice odată cu stabilirea la Cluj a profesorului C. Marinescu, care năzuia să sincronizeze încercările făptuite de predecesorul său cu preocupările manifeste de diferite curente percepute în istoriografia continentală. Astfel că, după anul 1925, se reușea ca prin rigoarea discursului practicat în cercetarea de dublă amplitudine, orizontală și verticală, prin instrumentarul adaptat să sporească propensiunea spre un orizont raportat la datul primordial calitativ, prin elaboratele realizate de către dascălul titular, dar și prin cele sorgimentate în cadrul institutului, lucrări de respirație și reprezentativitate într-un extins plan comparat (1924, S. Dragomir, *Vlahii și morlacii. Studiu din istoria românismului balcanic*; 1925, C. Marinescu, *Școala istorică raționalistă*).

Concepție și metodă; 1931, volumul omagial *Închinare lui N. Iorga cu prilejul împlinirii vârstei de 60 de ani*; și tomurile I/1927-II/1938 ale publicației destinată exclusiv străinătății, intitulată *Mélanges d'histoire générale*, într-un total de 20 studii și două repertorii bibliografice).

Beneficiind de un amplu excurs documentar-interpretativ efectuat în intervalul premergător anului 1918 și exersat util apoi în cadrul prelegerilor și seminariilor dezvoltate la Catedra de istorie sud-est europeană, S. Dragomir a oferit un novator și statornic exemplu în domeniul slavisticii, explorând alte direcții de studiu referitoare la teritorii abordate printr-o eficientă concepție și metodă de reconstituire factuală: romanitatea balcanică între veacurile XII-XV (1922, 1924), relațiile dintre Țările Române în evul mediu (1926, 1927), legăturile româno-ruse în veacurile XVII-XVIII (relevat îndeosebi aportul transilvan), frământări sociale și religioase în secolul XVIII (1920, 1929, 1930), trecutul bisericii din zona strict circumscrisă geografic (aprecieri confesionale efectuate din perspectiva intransigenței ortodoxe) etc. Demersul monografic inaugurat la jumătatea deceniului trei interbelic cu privire la anul revoluționar 1848 și personalitățile sale reprezentative (A. Iancu, 1924; I. Buteanu, 1928; N. Bălcescu, 1930), a fost sugerat conform tradiționalei viziuni moștenite, beneficiind totuși de o îmbogățită și inedită documentație, interpretată în parametrii unui nedisimulat spirit militant. Același semnatar evidențiază o concepție programatică și o tentă combativă în disputa cu mulți dintre contestatarii interni și externi ai legitimității statului unitar românesc. Publicistica de încărcătură istorică, exersată polemic îndeosebi către mijlocul anilor '30, scotea în relief tocmai latura demersurilor de emancipare socială și națională a românilor transilvani, ca și cele specifice României reîntregite după 1918 (1934, 1938), în discursul critic profesat mai cu seamă la adresa unor emisari ai științei istorice din țările vecine.

Încercarea de a încadra modul de gândire și activitate istorică/istoriografică propriu lui Al. Lapedatu, - adept, la fel ca mulți alți congeneri, al concepției bazate pe evoluționismul organic de sorginte herderiană, conform căreia, rostul istoriei este de a contribui la cunoașterea trecutului în strădania de a înțelege evenimentele contemporane -, rămâne strâns dependentă de factorul politic, de implicarea sa în bătălia pentru realizarea idealului unității naționale, trebuind să țină cont, astfel, de un evident factor coercitiv. Istoricul a acceptat ca faptul politic să concureze la comprimarea tematică a cercetării întreprinsă pe tronsoane bine definite (medie/modernă și, îndeosebi contemporană), tocmai pentru a legitima existența prezentului imediat. Astfel că, din clivajul unor motive de natură obiectivă și subiectivă, intervenite mai cu seamă după 1918, specialistul în istoria veche a Românilor fusese major preocupat de trecutul străbătut în calitate de martor-participant, abordarea sa vizibilă prin disparitatea proporțională între cantitatea și calitatea realizărilor, fiind ades dublată de activismul politic manifestat. Modelul pătruns de un erudit orizont documentar-interpretativ a rămas marcat de interesul și pasiunea pentru restituirea critică a adevărului istoric pe temeuri inedite, dar și de angajarea totală a omului politic și organizatorului în palierul cultural-științific.

Format în spiritul școlii critice severe din debutul secolului XX și afirmat prin studii de istorie medie (politică/artă) și modernă (implicarea puterilor străine), Al. Lapedatu oferea acum irelevanța aportului cantitativ pentru istoricul medievalist prin direcția unitară de cercetare față de începuturile evului mediu, cu prevalența orientării spre politic (relații militare pentru viața statală între secolele XV-XVI). Apar tot mai clar preocupările sale față de un trecut conjugat relevant, în accepție clericală și culturală, din epoca pre- și modernă a veacurilor XVIII-XVIII (Unirea religioasă, solidaritatea ortodocșilor din Țările Române cu cei din Transilvania, culte și procesiuni monastice, răspândirea cărții bisericești și dogmă), ori fapte de mentalitate, de trăiri colective și de viață intelectuală (învățământul în secolul XIX), precum și problematica celei de-a doua jumătăți a veacului menționat (Principatele Unite sub Cuza Vodă). Căile trasate astfel în aprofundarea istoriei medievale politico-culturale unitare și în studierea vieții social-economice a românilor din Transilvania se regăsesc sporadic difuzate în articole și studii (1921/1922, 1922, 1924), în cuvântări rostite ocazional (1925), în comunicări, memorii și rapoarte la Academia Română, care toate învederează un apreciabil orizont documentar-interpretativ, bogăția de date inedite și spiritul indiscutabil analitic în reconstituirea făptuită. Precursor al tentativelor de istoria istoriografiei prin lecția inaugurală (1919) și discursul academic (1923) cu scopul de a cuprinde trecutul de la cronistica medievală până la contemporaneitate, Al. Lapedatu sesiza temerar și novator țelurile meditației despre trecut în cadrul unui scris profesional ce se închea în termeni științifici și a istoriei în curs de definitivare a unității realizate la 1918.

Tradiția operei de cultură istorică incumbând o dublă funcție, educativă și politică, exersată treptat la suprafață și adâncime cu privire la studierea devenirii Transilvaniei, caracteriza existența unui specialist de formație modernă și, totodată, filosof al istoriei, nu în varianta strict teoretică, ci derivată îndeosebi din inițiala sa condiție de cleric. I. Lupaș dezvoltase până acum o metodă istorico-critică exprimată într-un stil auster și evocator, în virtutea asumării regulii preciziei, pătrunderii și expunerii faptelor în tocmai lămurirea chestiunii raportului format între creația originală și influența externă.

Problematica analizei sale rămâne centrată, într-un deplin spirit pașoptist și militant, pe sublinierea aspectului ecleziastic, biografic, instituțional și social-politic în trecutul zonei geografice, tratate sub forma a trei direcții investigate: a) valoarea scrisului istoric latin medieval pentru istoriografia transilvană; b) viziunea școlii istorice locale interferată cu cea global românească (1918, 1921, 1931, 1933, 1934, 1935); c) monografierea și hermeneutizarea aportului unor precursori în varii domenii (1921, 1924, 1925, 1929, 1930, 1933, 1939). Reprezentativ exeget în cadrul propriei sale generații din mai multe unghiuri contributive, autorul pleda atât la catedra universitară, cât și în lucrările proprii, pentru emanciparea istoriei românilor de sub influențe străine, dar și pentru depășirea unor aprioric fixate diviziuni, ca de ex., utilizarea criteriului organic

intern, adaptat istoriei transilvane (și general românești) pentru a reflecta întocmai individualitatea constitutivă și politică a teritoriului respectiv. Predilecția nutrită pentru conturarea specificului dezvoltării ariei sus amintite a fost concretizată în abordări de substanță teoretică și practică, referitoare la evoluția voievodatului și principatului, a istoriografiei transilvane, a problematicii mediului rural (istoria satelor și țărănimii, mișcările protestatere din perioada medievală și modernă (făcându-se astfel gradat rocada, de la excursul factologic, de sorginte bisericească-politică, la cel de analiză și interpretare a trecutului social, de ex. anii 1437, 1514, 1784 etc.), fără ca istoria bisericii, ca un domeniu frecvent vizitat (mitropolitul Șaguna ori generalitățile despre secolele XVII-XIX), să nu favorizeze aspirația spre evoluția de la nivelul provincial spre cel național, prin sinteza despre Biserica Ortodoxă Română (1925). Raportarea făcută la momentul evolutiv inițial, de până la 1918, și la cel interbelic, în activitatea de creator de școală și problematică de cercetarea și studiu a istoricului I. Lupaș, confirmă și în acest caz locul/rolul categoric deținut de conștiința națională și religioasă în păstrarea identității naționale prin intermediul acțiunii seriei de istorici militanți în investigarea trecutului transilvan în ansamblul celui global românesc și deopotrivă universal.

La fel ca și alți istorici reprezentativi ai epocii dintre cele două războaie mondiale, toți cei abordați mai sus cu privire la rolul lor în evoluția învățământului de profil și a cercetării științifice la Facultatea de Litere și Filosofie a Universității din Cluj, dar și la institutele pendinte, au fost, la unison, martori-participanți și făuritori de istorie, aparținând unui fragment de prezent care a devenit gradat un trecut imediat, reclamând un tribut plătit într-un comun final, tocmai prin drama angajării specialistului și manifestarea libertății sale de conștiință, amendate ulterior cu prețul coerciției psihice (S. Dragomir, Al. Lapedatu, I. Lupaș), a dispariției fizice (I. Ursu, V. Bogrea, Al. Lapedatu) ori a suportării avatarurilor existențiale impuse de cezura totalitarismului comunist (N. Bănescu, S. Dragomir, I. Lupaș, C. Marinescu). Istoria istoriografiei românești interbelice include, astfel, între etapele definiției ale dezvoltării scrisului său istoric, și aportul de netăgăduit, manifestat la cote valorice constant păstrate și apreciate în spațiu și timp, de către mănunchiul de universitari și cercetători istorici clujeni, membri ai Academiei Române.

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

Generalități:

Anuarul Universității „Regele Ferdinand I” din Cluj pentru anii școlari 1919/1920 - 1938/1939.

Decei, Aurel, *Istoriografia română transilvană în cei 20 de ani dela Unire*, Cluj, 1939.

Greco, Vasile, *Abriss der rumänischen Byzantinistik*, în „Südostdeutsche Forschungen”, (*infra*: SOF), VII, 1942, nr. 1-2, p. 164-201.

- Makkai, László, *Román történetírás a két világháború között*, în „Hítel”, VIII, 1943, nr. 9, p. 569-584; nr. 10, p. 636-648.
- Panaiteescu, Petre P., *Rumänische Geschichtsschreibung (1918-1942)*, în SOF, VIII, 1943, p. 69-109.
- xxx *Institutul de Istorie Națională din Cluj-Sibiu, 1920-1945*. Sibiu, 1945.
- Pascu, Ștefan, *L'École historique de Cluj pendant l'entre-deux-guerres*, în *Études historiques*, Bucurest, 1985, p. 217-226.
- Zub, Al., *Istorie și istorici în România interbelică*, Iași, 1989.
- xxx *Prelegeri universitare inaugurale. Un secol de gândire istoriografică românească. 1843-1943*, Iași, 1993.
- xxx *Institutul de Istorie Cluj-Napoca. 1920-1995*, Cluj-Napoca, 1995.
- Teodor, Pompiliu, *Incursiuni în istoriografia românească a secolului XX*, Oradea, 1995.
- Idem, *Introducere în istoria istoriografiei din România*, Cluj-Napoca, 2002.
- xxx *Academia Română. Discursuri de recepție*, vol. V (1919-1936), vol. VI (1936-1948), București, 2005.

BĂNESCU, Nicolae

- Năsturel, Petre S., *Bibliographie des travaux du Proffesseur Nicolas Bănescu*, în „Revue des études sud-est européenne”, VII, 1969, nr. 1, p. 9-17.
- xxx *Chipuri din istoria Bizanțului*, București, 1971.
- Brezeanu, Stelian, *Bizantinistul Nicolae Bănescu*, în „Revista de Istorie” (*infra*: RI), XXXI, 1978, nr. 12, p. 2221-2233.
- xxx *Istoria Imperiului Bizantin I*, vol. I-II (313-1081), București, 2000-2003.

BOGREA, Vasile

- Naghiu, Iosif E., *Bio-bibliografia lui Vasile Bogrea. 1881-1926. Cu ocazia comemorării a 10 ani de la moartea lui*, Cluj, 1938.
- xxx *Pagini istorico-filologice*, Cluj, 1971.
- xxx *Sacra Via*, Cluj, 1973.

DRAGOMIR, Silviu

- Sipoș, Sorin, *Silviu Dragomir, istoric*, Cluj-Napoca, 2002.

LAPEDATU, Alexandru

- xxx *Fraților Alexandru și Ion Lapedatu la împlinirea vârstei de 60 de ani*, București, 1936.
- xxx *Scrieri alese*, Cluj-Napoca, 1985.
- Opriș, Ioan, *Al. Lapedatu în cultura română*, București, 1996.
- Idem, *Al. Lapedatu și contemporanii săi*, Cluj-Napoca, 1997.
- Sechel, Daniela T., *Al. Lapedatu, concepție și metodă istorică*, în „Acta Musei Napocensis”, XXXIV, 1997, nr. 2, p. 111-123.
- xxx *Amintiri*, Cluj-Napoca, 1998.

LUPAȘ, Ioan

- xxx *Omagiu lui Ioan Lupaș la împlinirea vârstei de 60 de ani*, București, 1943.

- xxx Ioan Lupaș, *Scrieri alese*, vol. I, Cluj-Napoca, 1977.
xxx *Din istoria Transilvaniei*, București, 1988.
Ardelean, Radu, *Istoricul Ioan Lupaș*, teză de doctorat, Cluj-Napoca, 1999.
Fola, Nicolae V., *Aspecte privitoare la teoria istoriei în scrierile lui Ioan Lupaș*, în „Marisia”, XXVI, 2000, p. 299-308.
xxx Ioan Lupaș, *Scrieri alese*, vol. I, București, 2006.

MARINESCU, Constantin

- Teodor, Pompiliu, *Din istoria Institutului (și Seminarului) de Istorie universală. Un omagiu profesorului C. Marinescu, conceput de Francisc Pall*, în „Anuarul Institutului de Istorie din Cluj-Napoca”, XXXII, 1993, p. 339-357.
Costea, Ionuț, C. Marinescu. *Lecția de deschidere a cursului „Începuturile evului mediu” după notițele lui Francisc Pall*, în „Studia Universitatis „Babeș-Bolyai”. Historia, XLI, 1996, nr. 1-2, p. 195-202.

URSU, Ioan

- Columbeanu, Sergiu, *Activitatea istoriografică a lui Ioan Ursu și lupta sa pentru unitatea națională (1875-1925)*, în RI, XXVIII, 1975, nr. 11, p. 1711-1723.
Ursu Ioana; Preda, Dumitru, *Biografia unei conștiințe. Ioan Ursu*, Cluj-Napoca, 1987.
xxx *Ștefan cel Mare*, București, 2004.